

**IZVEŠTAJ O RADU
ODBORA ZA ETIČKA PITANJA PSIHOLOGA SRBIJE
U PERIODU OD MARTA 2006. DO OKTOBRA 2008. GODINE**

Odbor za etička pitanja Društva psihologa Srbije se u spomenutom periodu sastao jednom, s povodom. Povod je bio slučaj psihološkog testiranja 1280 zaposlenih u Nacionalnom zavodu za zapošljavanje Srbije, povodom kojeg se oglasila Sekcija za profesionalnu orijentaciju DPS Izvršnom odboru DPS sa nekom vrstom pritužbe i protesta, a Izvršni odbor DPS je problem prosledio Sudu časti DPS i ovom Odboru na dalje razmatranje i zauzimanje stavova o problemu.

Odbor se tim povodom sastao 17. aprila 2008. godine, nakon prethodnih konsultacija u okviru Odbora o tome da li slučaj pripada delokrugu nadležnosti Odbora za etička pitanja ili ne i, paralelno, prikupljanja relevantnih dokumenata o problemu, koji bi doneli prevagu o ovoj našoj dilemi. Na osnovu svih saznanja, članovi Odbora su odlučili da se održi sednica, razmotri slučaj i stavovi Odbora izlože stručnoj javnosti u vidu saopštenja.

Saopštenje za javnost je sačinjeno već 18. aprila i poslato svim članovima Odbora na uvid i saglasnost. Članovi Odbora su prihvatili tekst. Saopštenje Odbora dostavljeno je uredništvu Psihološkim novinama 22. maja 2008. godine, ali se ono nije dosad pojavilo u PN.

Na spomenutoj sednici Odbora 17. aprila 2008. Odbor je doneo i odluku da se oglasi jednom preporukom psiholozima Srbije povodom emitovanja serijala "Veliki brat" na TV Pink i posebno povodom učešća psihologa u pripremi i realizaciji ovog serijala. Tekst je dostavljen članovima Odbora na uvid i saglasnost, ali još nije upućena redakciji PN na objavljivanje, što će uskoro biti učinjeno.

S obzirom na navedene okolnosti, Odbor uz ovaj Izveštaj, kao propratni materijal, dostavlja članovima Skupštine DPS i spomenuta dva dokumenta: Saopštenje i Preporuku.

Za Odbor za etička pitanja psihologa Srbije,
Milojko Stojanović, predsednik.

PRILOG:

Saopštenje Odbora za etička pitanja DPS
Preporuka Odbora za etička pitanja psiholozima

15. oktobra 2008. godine.

SAOPŠTENJE ODBORA ZA ETIČKA PITANJA DRUŠTVA PSIHologa SRBIJE

Odbor za etička pitanja DPS održao je 17. aprila 2008. godine svoju 117 sednicu na kojoj je kao glavnu tačku razmatrao slučaj testiranja 1280 zaposlenih u Nacionalnoj službi zapošljavanja, obavljenog prošle jeseni.

Odbor se sa tim slučajem upoznao preko dokumenata koji su priloženi na kraju Saopštenja.

U skladu sa svojim krugom delatnosti i sa sistemom institucija u DPS, Odbor za etička pitanja nije ulazio u utvrđivanje odgovornosti i krivice, u suđenje i sankcionisanje psihologa učesnika u ovom testiranju, budući da to, kao i u svakom pojedinačnom slučaju, spada u delokrug Suda časti. Drugim rečima, Odbor nije smatrao da treba da primeni Kodeks etike na ovaj slučaj, nego je našao opravdan razlog da ovaj slučaj primeni na Kodeks etike, kako bi utvrdio da li ovaj slučaj otkriva bilo kakvu nesamerenost Kodeksa praksi i kako bi, shodno rezultatima toga utvrđivanja, predložio odgovarajuće korake DPS-u. Međutim, čak i ukoliko se utvrdi da nema nesamerenosti između Kodeksa i prakse, i tada nalazimo opravdanim da javno iznosimo rezultate do kojih smo došli, jer verujemo da i to doprinosi pojašnjanju pojedinačnih odredbi Kodeksa i njegovoj upotrebnoj vrednosti.

Dakle, razmatrajući pitanje odredbi Kodeksa etike prema ovom konkretnom slučaju, Odbor za etička pitanja iznosi sledeće.

1) Struktura uloga u testiranju zaposlenih u NSZ je složenija nego što je to implicirano u Kodeksu etike. Kodeks nije imao u vidu ovakvu strukturu uloga: poslodavac (kao naručilac posla) – zaposleni (kao ispitanici) – organizator testiranja (psiholog koji dizajnira posao) – ispitivač (koji sprovodi testiranje). Zbog toga bi moglo biti **nejasnoća oko toga šta je čija nadležnost** i, prema tome, odgovornost. Jedno od pitanja koje se postavlja jeste i pitanje informisanja o cilju i dobijanje validne saglasnosti. Naime, moglo bi izgledati da to nije posao ispitivača, pošto je poslodavac već pozvao zaposlene na testiranje i obrazložio im poziv. Međutim, treba imati u vidu da **ispitivač-psiholog i u ovom slučaju ima dužnost** da informiše ispitanike o svemu što je potrebno: mora da se predstavi, da kaže u kojoj se ulozi pojavljuje, šta ispituje, u koju svrhu itd. Svi koji ostaju u prostoriji za testiranje samim tim su dali saglasnost. (Sasvim su druga pitanja da li poslodavac ima pravo da koristi psihološke nalaze za te svrhe, da li mu psiholog pruža nalaze taman onakve i onolike koliki su dovoljni za te svrhe, da li poslodavac može da zloupotrebi nalaze za neke druge svrhe...).

2) Pošto je u ovakvom slučaju, prema Članu 2.8. Kodeksa etike, predviđeno **sklapanje pismenog ugovora**, smatramo najboljim rešenjem da se u taj ugovor unesu i ova pitanja kao deo posebnih obaveza i dužnosti ugovornih strana.

3) **Pitanje adekvatnih uslova za izvođenje ispitivanja** takođe je ono u koje nećemo ulaziti. Međutim, postavljamo pitanje da li psiholog treba da prihvati uslove koji mu stoje na raspolaganju iako oni nisu u punoj meri zadovoljavajući, ili treba da odbije prihvatanje posla ukoliko ne može da obezbedi odgovarajuće uslove. Naravno, idealne uslove teško je uvek obezbediti, te onda ostaje neka mera približnosti kao zadovoljavajuća – i granica koja se ne sme preći. Odbor smatra da je i ovo pitanje stvar za moguće dodatno preciziranje u Kodeksu – na pr. tako da se predvidi obaveza konsultovanja sa iskusnijim i nepristrasnim kolegama kako bi se smanjio udeo proizvoljnosti (podsećamo da je Kodeks etike u nekoliko slučajeva predvideo ovakvo rešenje (na pr. Članovi 1.6.7., 1.6.8.3. i dr.). Drugim rečima, ovo je pitanje koje iznosimo na javnu diskusiju.

4) **Da li je ovo testiranje bilo istraživanje, selekcija, procena radnih potencijala ili nešto četvrto** – to se pitanje sa etičkog stanovišta drukčije postavlja nego sa stručnog. Naime, Kodeks etike je izdvojen u četiri odeljka, od kojih prvi sačinjava grupa članova koja reguliše istraživanje, ali to ne znači da psiholog, ako smatra da on ne sprovodi istraživanje – nipošto ne treba da zaviruje u ovaj odeljak. Prvo, nije definisano šta je to istraživanje: provera hipoteza, snimanje stanja, uzimanje podataka od pojedinaca koje nema neposredne individualizovane posledice po njih same (za razliku, recimo, od dijagnostike, selekcije i sl.). Drugo, podela Kodeksa etike na četiri odeljka učinjena je iz praktičnih razloga (vidi: "Tumačenje Kodeksa etike", str. 22), a ne iz logičko-klasifikacionih. Treće, Kodeks etike nije isto što i suma svih njegovih članova, što znači da ga je u ne malom broju slučajeva neophodno konsultovati u celini, savesno i ozbiljno. Kada to kažemo, onda ne smatramo izlišnim da se Kodeks dalje precizira i dopunjuje unošenjem članova koji će regulisati i te druge, zasad neobuhvaćene vrste psiholoških poslova i praksi. Možda nije naodmet podsetiti da je Kodeks etike ostavio tu mogućnost, štaviše i preporuku sekcijama da nešto dalje učine.

Najzad, ne bi trebalo koristiti Kodeks etike kao arsenal municije za napade, niti kao izvor štitova za odbranaštvo.

5) **Pitanje korišćenih instrumenata:** Kodeks etike Članom 1.9. reguliše koji se instrumenti koriste i na koji način, ali se tu misli na standardne instrumente u redovnoj upotrebi, tj. za poslove koji su takoreći svakodnevni. Taj član ne ograničava psihologa u korišćenju drugih instrumenata, pogotovo za istraživanja ili za neke posebne svrhe. Međutim, ukoliko se hoće da i korišćenje novih instrumenata (izvan onog kruga koji obuhvata Član 1.9.) ne bude prepušteno proizvoljnosti, može se takođe predvideti obaveza konsultovanja pojedinaca sa odgovarajućim telom DPS ili sa kolegama čiji će izbor da specifikuje Kodeks etike. Uostalom, Odbor je pre dve godine usvojio odluku da se na odeljenjima za psihologiju i u institutima izaberu tročlane komisije koje će se baviti ispitivanjem etičkih aspekata planiranih istraživanja – što će reći i instrumenata.

6) Ne treba nikoga podsećati na to da je psihološki posao osetljiv za sve strane koje dodiruje. Međutim, u ovom slučaju ispitanici su bili i psiholozi, što se pokazuje još osetljivijim nego inače. Stoga nije naodmet pozvati na obazrivost i dodatnu taktičnost sve aktere koji se u takav posao uključuju: psihologe ispitanike, psihologe ispitivače, psihologe rukovodioce posla, psihologe u stručnim telima DPS – i sve ostale.

ODBOR ZA ETIČKA PITANJA DRUŠTVA
PSIHOLOGA SRBIJE

PRILOG: DOKUMENTA NA OSNOVU KOJIH JE SAZVANA SEDNICA ODBORA I VOĐENA DISKUSIJA O SLUČAJU.

1. Pismo Predsednika DPS Nacionalnoj službi zapošljavanja (NSZ);
2. Izveštaj IO Sekcije za prof. orijentaciju DPS od 13. novembra 2007.;
3. Dopis Komisije za pripremu dokumentacije za obraćanje Etičkoj komisiji i Sudu časti DPS, sa Odlukom direktora NSZ o "proceni radnih potencijala svih zaposlenih sa visokom i višom spremom" u NSZ;
4. Članak "Neregularno testiranje", Psihološke novine 308-309, str. 9.;
5. Članak "HRSD na Sudu časti", Psihološke novine 310, str. 4;
6. Članak "Psihometrijski problemi", Psihološke novine 310, str. 2.
7. Prorpatno pismo predsednika Odbora za etička pitanja DPS članovima
8. Do početka sednice, pokušaću da pribavim i rezultate rada Suda časti DPS po istom problemu.
9. Odgovor Gorana Kneževića predsedniku Sudu časti 6. februara 2008.

PREPORUKA ODBORA ZA ETIČKA PITANJA

Serijal "Velikibrat", koji je na TVB92 doživio već četvrti nastavak, izaziva različite reakcije istavove. Neki ljudi ne mogu da ga gledaju jer im je neprijatno, čak i mučno, drugi suravnodušni (ne gledaju ali smatraju da svako ima prava...), treći prate iz danu dan, četvrti još i glasaju mobilnim telefonima, odlaze ispred onoga što zovu "Kućom velikog brata"... Međutim, bilo bi dobro da najpre utvrdimo o čemu setu zaista radi, kako bi stavovi koje zauzimamo bilizasnovaniji.

Uzmimo za početak sledeći primer iz života.

Na klupi u parku (zapravo na naslonu klupe, sa nogama na sedištu) sede Boka i Raco, lokalnimomci. Ispred njih stoji Goja, osoba ispodprosečne inteligencije. Boka i Racoprivoljavaju Goju da nešto izvodi: da recituje (Goja ima nepravilan izgovor) i daimitira neke poznate osobe. Posle kraćeg ili dužeg nećkanja, neprisljen alinamamljen, Goja počinje da recituje... Ubrzo zastaju da posmatraju nekiprolaznici, praveći tako publiku (drugi prolaznici su, zgađeni, okrenuli glavu iprošli). Dok Goja recituje i priča anegdote, dvojica na klupi se sve više smeju, razmenjuju zavereničke poglede, međusobno i sa poznanicima u publici. I Goja sesmeje...

Ovde je očigledno to dase radi o ponižavanju i samoponižavanju: Boka i Raco se sprdaju sa Gojom, Gojapristaje da bude predmet sprdnje. Sa druge strane, svi se zabavljaju, čak i Goja; osim toga, nema prisiljavanja, ljudska prava nisuprekršena, pa će neki reći da je onda tu sve uredu...

Međutim, uskoro nailazi Gojin stric. On odmah prekida "zabavu", psuje dvojicu na klupi i odvodi Goju, prekorevajući ga usput što se ponižava.

Ako ovu situaciju uporedimo sa emisijom Veliki brat, naći ćemo da su oneu osnovnim crtama identične. Osnovni element u obe situacije je isti: ponižavanje i samoponižavanje. Naravno, drugi elementi scene služe da seublaži utisak ponižavanja i samoponižavanja: umesto konkretnih Boke i Race tu jeanonimni i apstraktni Veliki brat, reč je o televiziji a ne o stvarnom parku (zbog čega se čak na to gleda kao na nešto pozitivno), na mestu Goje nalazi segrupa, itd. Ipak, i ovde je reč o ponižavanju i samoponižavanju.

Ponižavaju se učesnici, prvo time što pristaju da budu predmetizabave, zatim time što svoje lično iznose javno (a centralno mesto ovogsamoponižavanja nije spavaća soba, nije ni kupatilo, nego je to – "ispovedaonica"; zato je tako i nazvana, iako sve ide javno, *urbietorbi*). Ponižavaju se i time što prihvataju razne besmislene zahteve: takogospoda, kojoj je preko 50 godina, pristaje da kao uslov otpeva pesmicu dok držikvaku od toaleta, pre nego što uđe. Ponižavaju se i time što pristaju nakomunikaciju sa anonimnim i bezličnim (čak ga od milošte zovu *Bigi*, kao da im je malo ponižavanja). Ovim lista poniženja nije konačna. Ukućane Velikog brata možemo uporediti sagladijatorima u rimskoj areni, samo što je poniženje velikobratića veće – jer pristaju svojom voljom.

Ponižavaju se igledaoci: što nije činiti nije ni gledati. Neki ljudi oseće poniženje samim tomšto za časak budu svedoci ljudske moralne niskosti, uključujući i samoponiženje: zatoliko koliko su videli, za toliko su poraženi. Svakim daljim gledanjem poniženjuse dodaje samoponiženje. Štaviše, gledanjem sa zanimanjem, praćenjem zbivanja međuukućanima velikobratićima, navijanjem, svim tim aktivnostima, gledaoci (onapublika iz parka) se ne samo ponižavaju, nego postaju i saučesnici u nedoličnojraboti.

Ponižavaju se, takođe, i brojni glasači za izbacivanje, gomiletina dokonih koja dreždi pred "Kućom" – i ko sve ne još. A šta tu rade psiholozi? Jedini način na koji se u ovoj emisijimože učestovati bez poniženja je naučno-istraživački: na taj način zapravo nemaučestvovanja, jer se ostaje spolja. Domaći psiholozi, koliko znamo, nisu učestvovali na taj način, nego na drugi – testiranjem kandidata za ponižavanje ijavnim komentarisanjem u studiju.

Neki misle da emisijepoput Velikog brata postoje na TV zato da bi se ljudi navikavali na poniženje. Neki drugi ne dele to mišljenje. Međutim, činjenica je: ta emisija jetu.

Šta, onda, činiti?

Svako može i treba daučini sledeće: da one do kojih im je stalo (decu, roditelje, prijatelje, učenike) odvrte od ponižavanja čak i gledanjem ili učestvovanjem na neki drugi način. Kao što je učinio Gojin stric.

A Odbor za etičkapitanja Društva psihologa Srbije **preporučuje svim psiholozima u Srbiji da nesarađuju u ovom serijalu: da ne učestvuju u selekciji kandidata, u javnom iznošenju individualizovanih podataka o učesnicima, kao ni u drugim radnjama čijije smisao pomaganje bilo organizatorima bilo kandidatima da ostvare ili dospeju u ovu emisiju.**

ODBOR ZA ETIČKA PITANJA